

สัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน : รูปแบบและคติความเชื่อ สู่การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ทรงวุฒิ แก้ววิศิษฐ์

Auspicious symbol in Chinese shrine : pattern and belief to creative painting

Songwoot Kaewwisit

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Faculty of Fine and Applied Art, Khon Kaen University.

*Corresponding author. E-mail address: Songwoot@kkumail.ac.th

received: February 2,2023 revised: May 25,2023 accepted: July 10,2023

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก เพื่อศึกษารูปแบบและคติความเชื่อสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก และเพื่อสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ที่มาจากพื้นฐานการศึกษาวิจัยสัญลักษณ์มงคล รูปแบบและคติความเชื่อศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบแบบสังเกตการณ์ และผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทฤษฎีสัญศาสตร์ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ มาใช้ประกอบการวิเคราะห์ จากการศึกษา พบว่า ศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากเป็นศาลเจ้าจีนที่มีความเก่าแก่ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ ที่ครั้งหนึ่งเป็นย่านการค้าการขายและจอดพักสำเภาสินค้าของชาวจีน โดยในบริเวณเดียวกันยังเป็นที่ตั้งประดิษฐานหลวงพ่โตหรือองค์ข้าบองก สอดคล้องกับหลักฐานพงศาวดารหลายฉบับ รวมถึงตำนานพระนางสร้อยดอกหมากธิดาพระเจ้ากรุงจีนกับพระเจ้าสายน้ำผึ้ง ซึ่งในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากนี้มีศิลปกรรมที่สวยงามมีเอกลักษณ์ การใช้สัญลักษณ์มงคลเป็นไปตามคติความเชื่อแบบแผนจีน โดยให้ความสำคัญของการเป็นสื่ออวยพรอันประเสริฐ สัญลักษณ์มงคลมีความเรียบง่าย ลักษณะเป็นการลดทอนและตัดแปลงเพื่อให้เกิดรูปแบบใหม่ ๆ เทคนิควิธีการงานช่างเป็นกระบวนการจีนทั้งงานประติมากรรมลอยตัว งานปูนปั้นนูนต่ำ – นูนสูง งานแกะสลักไม้ลงรักปิดทองล่องชาดและงานระบายสีเส้นสดสี จากการศึกษาถึงความเป็นมา รูปแบบและคตินิยมสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก จึงเป็นแรงบันดาลใจสำคัญต่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ผ่านกระบวนการคิดสรรข้อมูล การร่างภาพ (Sketch) การลดทอนรูปร่างรูปทรงสัญลักษณ์ เพื่อให้ผลงานจิตรกรรมมีความสวยงามและมีความเฉพาะตนสามารถสะท้อนเนื้อหา แนวความคิด รวมถึงปรัชญา “เต๋า - ชงจื่อ” ได้ ซึ่งในบทความวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอผลงานจิตรกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นภายใต้หัวข้อการวิจัยเรื่อง “สัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน : รูปแบบและคติความเชื่อ สู่การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม” จำนวน 2 ผลงาน

คำสำคัญ: สัญลักษณ์มงคล รูปแบบ คติความเชื่อ จิตรกรรม

ABSTRACT

The objective of the study is to learn the beginning of auspicious symbols in the Shrine Soi dok Mak, study the scheme along with beliefs toward the symbols of the Shrine, and create a painting. The achievement comes from the academic fundamentals of the auspicious symbol research, scheme, and beliefs of the Shrine Soi dok Mak. The tools used for data observation and accumulation have been diffusion theory of culture, semiotic theory, and aesthetic theory; they have been applied to the analysis. The study found that the Shrine of Soi Dok Mak is an old Chinese sacred thing that was once located in the high trading area and the rest area of Chinese merchants. The same area also enshrined the father, or Lord Sam Peel, which is agreeable with diverse versions of the chronicle, including the story of Nang Soi dok Mak, a daughter of the King of China and Honey God. The interior of Shrine Soi Dok Mak has unique fine arts. The use of auspicious symbols is followed by Chinese beliefs. It is considered a channel to give a blessing. The symbol is plain in its appearance, with

the form of reduction and also transformation into a new pattern. All crafting techniques are mostly possessed by Chinese, such as floating sculpture, stucco work with low and high relief, lacquered and gilded wood caving, and colorful painting work. After studying the history, patterns, and ideology, the auspicious symbols in Shrine Soi dok Mak become inspiration for fine arts creation through the process of selection of information, sketching, and shape-downsizing of symbols to enhance the beauty of fine arts, pull out their uniqueness, and reflect the contents, concepts, and philosophy of Taoism and Confucianism". The researcher, therefore, presents the creative fine arts under the research topic "Auspicious Symbols in the Chinese Shrine: Pattern and Belief to the Creation of Fine Arts" for 2 pieces.

Keywords: auspicious symbols, patterns, belief, fine arts

บทนำ

ศาลเจ้าจีนเป็นศาสนสถานอยู่คู่กับชุมชนจีน สร้างขึ้นตามแบบแผนประเพณีจีน เพื่อประกอบพิธีทางศาสนาแบบจีน ซึ่งเชื่อว่าเทพเจ้าจะให้การคุ้มครองชาวจีนในต่างถิ่นและลูกหลานของตน และยังเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตใจในชุมชนชาวจีน หลอมรวมความเชื่อแบบจีน (ลี เฉิง และคณะ, 2543) ศาลเจ้าจีนสร้างขึ้นโดยชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งเป็นผู้ที่มีความยึดมั่นในประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมของตนอย่างเหนียวแน่น หากย้อนกลับไปถึงที่มาของศาลเจ้าที่เก่าแก่ที่สุดในแผ่นดินสยามนี้ ก็ต้องย้อนกลับไปที่ตั้งช่วงต้นการสถาปนาอาณาจักรอยุธยาตั้งแต่ปี พ.ศ.1893 หรือเกินกว่านั้น จากบันทึกที่ปรากฏในพงศาวดารหลายฉบับได้บันทึกไว้ว่า มีกลุ่มชาวจีนเดินทางโดยเรือสำเภามาค้าขายอย่างมากมาย โดยเฉพาะในสมัยอยุธยา และได้พากันจอดพักเรือสำเภาที่บริเวณบางกระบือ (ต.สำเภาล่ม อ.เมือง จ.พระนครศรีอยุธยา ในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นย่านที่อยู่ทางทิศใต้ของเกาะเมือง (ทิศมงคลตามคติ “เต๋า”) (ตัวหนังสือ และคณะ, 2543) และจากการลงหลักปักฐานสร้างอาคารร้านค้าขึ้นนั้น ชาวจีน (ฮกเกี้ยน) ตามบันทึกในคำให้การของ “ขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม” เอกสารจากหอหลวงบันทึกไว้ว่า “เมื่อระตูเทศกาลกรุณ (ตรุษจีน) ที่แม่น้ำหัวแหลมหน้า (ภาษาสมัยอยุธยา) วัดภูเขาทอง พวกจีนตั้งโรงต้มสุราแลเลี้ยงสุกรขาย และชาวจีนจึงได้พากันสร้างศาลเจ้าขึ้นมาศาลหนึ่งบริเวณฝั่งตรงข้ามปากคลองนายไก่อ (นายกาย ต่อมาเรียกคลองมะขามเรียง เป็นย่านการค้าใหญ่ของชาวจีนในเกาะเมือง) ซึ่งรู้จักกันโดยทั่วไปในชื่อ “ศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก” โดยเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับตำนานพระเจ้าสายน้ำผึ้งกับพระนางสร้อยดอกหมาก (องค์หญิงพระเจ้ากรุงจีน) นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีได้ค้นคว้าแล้วปรากฏว่า พระเจ้าสายน้ำผึ้งนั้นมีตัวตนจริง เคยเป็นกษัตริย์ซึ่งครองเมืองเก่าที่ตั้งอยู่ที่หนองโสน ก่อนสมัยพระเจ้าอู่ทอง (ปฐมกษัตริย์) มาสร้างกรุงศรีอยุธยาถึง 300 ปี ส่วนพระนางสร้อยดอกหมากตามพงศาวดารหลายฉบับได้กล่าวไว้ว่า ในเมืองจีนได้เกิดเหตุการณ์น้ำอศรรายขึ้น คือมีเด็กผู้หญิงคนหนึ่งได้ถือกำเนิดจากจันทน์หมาก เมื่อเจริญวัยขึ้นเจ้าหญิงมีสิริโฉมงามมาก พระเจ้ากรุงจีนต้องการให้พระธิดามีคู่ครอง จึงให้โหรทำนายดวงชะตาเนื้อคู่ จากคำทำนายเนื้อคู่ของเจ้าหญิงเป็นกษัตริย์แห่งกรุงอโยธยา พระเจ้ากรุงจีนจึงแต่งพระราชสาสน์และให้ราชทูตนำไปถวายต่อกษัตริย์กรุงอโยธยา ในพระราชสาสน์มีใจความว่า พระเจ้ากรุงจีนประสงค์จะยกพระราชธิดาให้เป็นพระอัครมเหสีให้เสด็จมารับโดยเร็ว พระเจ้าสายน้ำผึ้งทราบความจากพระราชสาสน์ก็ดีพระทัย และได้ตอบแทนพระราชไมตรีของพระเจ้ากรุงจีน เมื่อจุลศักราช 395 ปีมะเมีย เบญจจก ครั้นถึงเดือน 12 แรม 11 ค่ำ จึงยกพยุหะไปทางชลมารคเพื่อไปรับตัวพระนางสร้อยดอกหมาก และจัดพิธีราชาภิเษกกับพระนางสร้อยดอกหมาก เป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าสายน้ำผึ้ง จากนั้นจัดแต่งสำเภาจำนวน 5 ลำ พร้อมทั้งกองทหารอารักขาติดตามมากรุงอโยธยาอีก 500 คน เมื่อถึงพระราชวังพระองค์ทรงให้พระนางสร้อยดอกหมากรออยู่ในสำเภาก่อน แล้วพระองค์ทรงจัดเตรียมขบวนเพื่อต้อนรับให้สมพระเกียรติ แต่เนื่องด้วยราชการงานเมืองรอพระองค์อยู่มากมาย จึงไม่ได้ออกไปรับพระนางด้วยพระองค์เอง เป็นเหตุให้เกิดความน้อยพระทัยแล้วก็เป็นที่เหตุให้พระนางฆ่าตัวตาย ต่อมาก็จัดพิธีพระราชทานเพลิงศพที่แหลมบางกระบือ และสร้างศาลเจ้าขึ้นหลังหนึ่งเพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงพระนาง แล้วจึงสร้างวัดขึ้นในบริเวณเดียวกันซึ่งต่อมาได้สถาปนาเป็นพระอาราม พระราชทานนามว่า “วัดเจ้าพระนางเชิง” แต่นั้นมา (กรมศิลปากร, 2534) จากตำนานเรื่องเล่าและข้อมูลจากพงศาวดาร จึงชี้ชัดให้เห็นว่าชาวจีนไม่ว่าจะไปอาศัยอยู่ที่ใดก็มักจะสร้างศาลเจ้าขึ้นในที่แห่งนั้น เพื่อเป็นสถานที่กราบไหว้ขอพรจากเทพเจ้าต่าง ๆ และยังเป็นจุดหลอมรวมความสามัคคีผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ ซึ่งยังคงมีอิทธิพลมาสู่วิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนตราบนานนับปัจจุบัน

รูปแบบและคติความเชื่อสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน จึงไม่ใช่เป็นเพียงภาพเล่าเรื่องเชิงนัยยะทั่วไป การประดับตกแต่งศาลเจ้าด้วยสัญลักษณ์มงคล อย่างภาพมังกร ถือว่าเป็นสัตว์มงคลที่มีความสำคัญมากที่สุด ตามความเชื่อของชาวจีนมังกรเป็นสัญลักษณ์ของน้ำเมื่อใช้มังกรกับไข่มุกไฟคู่กันก็ทำให้เกิดความสมบูรณ์ นำมาซึ่งความสมดุลแห่งพลังหยิน-หยาง (สมบูรณ์ สุข

สำราญ, 2530) รูปร่างของมังกรจีนเป็นการผสมผสานอวัยวะของสัตว์หลายชนิดมารวมกัน มีหัวคล้ายอูฐ เขาค้างเขากวาง ดวงตาค้างดวงตากระต่ายป่า หูคล้ายหุ้วว ปีกคล้ายนกอินทรี ลำคอยาวคล้ายงู ท้องคล้ายกบ เกล็ดเหมือนปลามังกร รูปร่างคล้ายกับปลาตัวใหญ่ หัวคล้ายกับเท้าเสือ มีเขี้ยวขนาดใหญ่หนึ่งคู่อยู่ที่ขากรรไกรบน หนวดยาวเหมือนไม้เลื้อย แผงคอเหมือนสิงโต มีเกล็ด 117 แผ่น มีโหนกอยู่บนหัวไว้สำหรับบิน สีของมังกรจีนมีหลายสี ตั้งแต่เขียว ทอง น้ำเงิน ดำ ขาว แดงและเหลือง (จินตพร จันท์แต่งผล, 2562) นอกจากนี้ยังมีภาพค้างคาว, สิงโต, หงส์, เต่า, เมฆ พันธุ์พืช แม่น้ำ ภูเขา โคมแขวน อักษรจีน มงคล รวมถึงภาพลักษณะผลไม้และดอกไม้ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผลทับทิม, ผลส้ม, ผลลูกท้อ, ดอกโบตั๋น, ดอกเหมย, ดอกบัว เป็นต้น ส่วนภาพสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นสัญลักษณ์มงคล เช่น แจกัน หยู้อี้ กระจ่างรูป บ้านเรือน พระราชวัง (สุภัทรา โยธินศิริกุล, 2561) ด้านภาพบุคคลจะมักสร้างเป็นรูป เซียน อรหันต์ นางฟ้า นักรบ กวี และชาวบ้าน ซึ่งแต่ละศาลเจ้าก็มักจะทำภาพสัญลักษณ์มงคลให้อยู่ในลักษณะกรอบภาพ เพื่อเป็นการเน้นสัดส่วน อธิบายเรื่องราวอย่างชัดเจน มีทั้งแบบภาพปูนปั้นนูนต่ำนูนสูงระบายสี และแบบระบายสีบนหินขัดเรียบ ๆ เคลือบเงา (กรติ พันธฤภากร, 2561)

จากความเป็นมาและความสำคัญข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “สัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน : รูปแบบและคติความเชื่อ สู่การสร้างสรรคผลงานจิตรกรรม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน เพื่อศึกษารูปแบบ และคติความเชื่อสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน และนำองค์ความรู้ที่ได้ไปต่อยอดเพื่อสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ทั้งนี้ได้ทบทวนข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งหมด ผ่านแนวคิดทฤษฎีอย่างทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมใช้วิเคราะห์ข้อมูลด้านความเป็นมาสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน ทฤษฎีสัญญาศาสตร์ใช้วิเคราะห์ข้อมูลด้านรูปแบบและคติความเชื่อสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ใช้วิเคราะห์ข้อมูลด้านรูปแบบ รวมถึงการสร้างสรรคผลงานจิตรกรรม ซึ่งความสำคัญและความเป็นมาทั้งหมดนี้จึงถือได้ว่า ภาพสัญลักษณ์มงคลของจีนจึงควรค่าแก่การดูแล อนุรักษ์ รักษา และศึกษา เพื่อให้อนุชนคนรุ่นหลังได้ตระหนักและร่วมกันเป็นส่วนสำคัญในการสืบสานวัฒนธรรมจีนอันเป็นแหล่งรวมความรู้ภูมิปัญญา ศิลปกรรมที่มาจากบรรพชน ให้อยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก
2. เพื่อศึกษารูปแบบและคติความเชื่อสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก
3. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ที่มาจากพื้นฐานการศึกษาวิจัยสัญลักษณ์มงคล รูปแบบและคติความเชื่อศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาและการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม
 - เพื่อศึกษาความเป็นมาสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน “ศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก” (วัดพัญญูเชิงวรวิหาร) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 - เพื่อศึกษารูปแบบและคติความเชื่อสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน “ศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก” (วัดพัญญูเชิงวรวิหาร) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 - ผลการศึกษาข้อมูลรวมถึงการวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้นี้ จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอันนำไปสู่การสร้างสรรค์จิตรกรรมที่มีความเป็นเฉพาะตัวทั้งสิ้น 5 ผลงาน (ในบทความนี้ขอนำเสนอ 2 ผลงาน)

2. ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

- ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษา ได้แก่ ศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก” (วัดพัญญูเชิงวรวิหาร) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื่องจากศาลเจ้าแห่งนี้ มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน โดยเชื่อมโยงกับยุคสมัยของการก่อร่างสร้างชุมชนชาวจีนขึ้น รวมถึงมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนผ่านอย่างมีนัยยะสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองมาหลายช่วงเวลา

นิยามศัพท์เฉพาะ

สัญลักษณ์มงคล หมายถึง สิ่งที่ใช้ประดับตกแต่งในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก เพื่อใช้เป็นสื่อสะท้อนถึงความดีงาม ความสุข ความอุดมสมบูรณ์ ความมั่งคั่งร่ำรวย

รูปแบบ หมายถึง ภาพมังกร หงส์ กิเลน ปี่เซี้ยะ ค้างคาว ผีเสื้อ เสือ ปลา นกกระเรียน ภาพเขียน เทพเจ้า นักกี ทวารบาล เด็ก ภาพพระอาทิตย์ เมฆ แม่น้ำ ภูเขา โขดหิน ต้นไม้ ดอกไม้ ผลไม้ ภาพชุดโต๊ะจีน แจกัน น้ำเต้า อาคร หนังสื ออาวุธ ผ้าแพร เหยี่ยวเงิน ภาพลวดลายคลื่นน้ำ ลวดลายเมฆ ลวดลายเรขาคณิตและลวดลายประจักษ์

คติความเชื่อ หมายถึง ความหมาย การตีความ นัยยะที่แฝงเร้นอยู่ในภาพลักษณะต่าง ๆ ที่ใช้ประดับตกแต่งในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก ซึ่งสร้างความเข้าใจร่วมกันในหมู่ชาวจีนและยังมีการสืบทอดส่งต่อกันในลักษณะองค์ความรู้มาอย่างช้านานแล้ว

จิตรกรรม หมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะแบบ 2 มิติ ที่มุ่งเน้นแสดงออกถึงความงาม ความหมาย และความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยใช้แรงบันดาลใจจากภาพสัญลักษณ์มงคลต่าง ๆ ในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากมาเป็นสื่อหลักในการสร้างสรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง สัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน รูปแบบและคติความเชื่อ สู่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน, เพื่อศึกษารูปแบบ และคติความเชื่อสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน, และเพื่อสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ที่มาจากพื้นฐานการวิจัยศึกษาสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน รูปแบบและคติความเชื่อ ซึ่งข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร การลงพื้นที่สำรวจ นำไปทบทวนวิเคราะห์ สังเคราะห์ สู่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

- นักวิชาการ ได้แก่ ผู้รู้ทางศิลปะจีน อาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปกรรมจีนและศิลปกรรมร่วมสมัย
- ผู้ปฏิบัติกร ได้แก่ ผู้วิจัย
- ผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้สนใจทั่วไปในงานศิลปกรรมศาลเจ้าจีนและผู้ชมผลงานศิลปะ

2. ระยะเวลาในการวิจัย

- ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการศึกษาเป็นเวลา 1 ปี

3. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

- แบบสำรวจ (Basic survey) เป็นการสำรวจข้อมูลขั้นเบื้องต้น โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการวิจัย ตำรา หนังสื อวารสาร บทความ เป็นต้น
- แบบสำรวจข้อมูลศิลปกรรม (Survey art information) ใช้เพื่อเก็บข้อมูลทางด้านศิลปกรรมในศาลเจ้าจีน โดยเฉพาะที่มีรูปแบบอันสื่อถึงความเป็นมงคล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่วิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะตามการเก็บข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งจัดสรุปข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participant observation)

6. การนำเสนอข้อมูล

- นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาร่วมกับภาพข้อมูล ส่วนผลงานจิตรกรรมจะจัดแสดงเผยแพร่ในหอศิลป์ที่มีคุณภาพและจะตีพิมพ์เป็นบทความในวารสารทางด้านศิลปกรรมต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่บริเวณทิศใต้ของเกาะเมืองริมฝั่งแม่น้ำป่าสักบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงบริเวณปากน้ำบางกะจะฝั่งตรงข้ามป้อมเพชร ณ ตำบลคลองสวนพลูหรือตำบลกะมังเดิม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร สังกัดมหานิกาย โดยรวมพื้นที่ของวัดร้าง 4 วัด คือ วัดมณฑป วัดรอ วัดโคก และวัดขอม กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานใน

ราชกิจจานุเบกษาเล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2487 ศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากเป็นที่เคารพบูชาของคนหลายกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน จากการศึกษา พบว่า เจ้าแม่สร้อยดอกหมากมีลักษณะเป็นเทวรูปสตรีแบบจีน ประดิษฐานอยู่ที่ศาลเจ้าจีนในอาณาบริเวณวัดพันธุเชิงวรมหาวิหารนอกเมืองทางทิศใต้ เรื่องราวของเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก จัดเป็นตำนาน (legend) คือ นิทานที่เล่าเกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ที่เชื่อว่าเป็นเรื่องจริง มีความผูกพันกับประวัติศาสตร์ของสถานที่นั้น เหมือนบุคคลนั้นจะไม่มีตัวตนจริง แต่ก็เสมือนว่าบุคคลนั้นมีจริง ในส่วนของตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมากที่ปรากฏ ทั้งในเอกสารประวัติศาสตร์และมุขปาฐะ (Oral literature) และบทบาทของตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมากในฐานะตำนาน อธิบายเหตุ (Explanatory legend) ของสถานที่และภูมิภาค พบว่า เรื่องราวของเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก มีปรากฏในเอกสาร ประวัติศาสตร์ 2 เรื่อง ได้แก่ พงศาวดารเหนือ และคำให้การชาวกรุงเก่า ซึ่งจากการศึกษาพงศาวดารในส่วนนี้ พบว่า พงศาวดารเหนือเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ขณะทรงดำรงพระเกียรติยศเป็นกรม พระราชวังบวรสถานมงคล มีรับสั่งให้พระวิเชียรปรีชา (น้อย) เป็นผู้รวบรวม พงศาวดารเหนือกล่าวว่า พระเจ้าสายน้ำผึ้งไม่มีพระ อัครมเหสี ต่อมาได้ข่าวว่ามีสตรีนางหนึ่งมีผิวงามมาต่อมเลื้อยระดู และมีลักษณะตรงตามคติเบญจกัลยาณี จึงแต่งเรือไปรับและให้ นางขึ้นคานหามมายังพระราชวัง ขณะนั้นพระเจ้ากรุงจีนทรงมีพระราชธิดาบุญธรรมที่ประสูติจากจีนหมาก มีพระนามว่า “สร้อย ดอกหมาก” เป็นเจ้าหญิงที่มีพระสิริโฉมมาก พระเจ้ากรุงจีน ให้โหราธิบดีทำนายว่าพระธิดาพระองค์นี้จะมีพระสวามีเป็น พระมหากษัตริย์จากบ้านเมืองใด โหราธิบดีพยากรณ์ว่า พระสวามีของพระธิดาเป็นพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา จากนั้นพระเจ้า กรุงจีนทรงแต่งพระราชสาส์น ยกพระราชธิดาถวายให้เป็นพระอัครมเหสีของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อพระเจ้าสาย น้ำผึ้งทรงทราบพระประสงค์ พระองค์จึงทรงเสด็จไปเมืองจีนด้วยพระองค์เองอย่างล้าพัง จากนั้นพระเจ้ากรุงจีนจึงจัดขบวนมารับ แล้วจัดพิธีอภิเษกขึ้นในพระราชวัง พระเจ้ากรุงจีนทรงจัดสำเภา 4 ลำ ให้พระเจ้าสายน้ำผึ้งและพระนางสร้อยดอกหมากประทับ เสด็จกลับกรุงศรีอยุธยา จากนั้นพระเจ้าสายน้ำผึ้งเสด็จลงจากสำเภาตรงปากน้ำแม่เปี่ยมมุ่งสู่พระราชวัง แล้วเมื่อถึงวันรับพระนาง ปรากฏว่าพระองค์ทรงไม่สะดวกมารับพระนางสร้อยดอกหมากด้วยพระองค์เอง พระนางสร้อยดอกหมากเกิดความเศร้าพระทัย มาก แต่เมื่อพระเจ้าสายน้ำผึ้งจะเสด็จมารับ พระนางกลับตัดพ้อไม่ยอมเสด็จไปด้วย พระเจ้าสายน้ำผึ้งจึงตรัสว่า “ไม่มาก็อยู่นี้” พอตรัสเสร็จพระนางทรงกลั้นพระทัยจนสิ้นพระชนม์ บรรดาชาวจีนเมื่อทราบข่าวเจ้าหญิงสิ้นพระชนม์จึงพากันรำไห้ แล้วเชิญพระ ศพของพระนางมาถวายพระเพลิงที่แหลมบางกะจะ แล้วสร้างเป็นวัดขึ้นมีชื่อว่า “วัดพระเจ้าพระนางเชิง”

ส่วนคำให้การชาวกรุงเก่าจากการศึกษาพบว่า เป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่สันนิษฐานว่า เมื่อครั้งเสียกรุงครั้งที่ 2 พม่า ได้ เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยไทยไปเป็นเชลยจำนวนมาก ซึ่งชาวกรุงเก่าเล่าเรื่องเจ้าแม่สร้อยดอกหมากไว้ในเรื่อง “พระนาง สร้อยดอกหมาก” ว่าพระเจ้ากรุงจีน (กรุงคันธาระ) มีพระนามว่า “อูติมาง” ระหว่างประพาสพระราชอุทยานทอดพระเนตรเห็น จันดอกหมากใหญ่โตผิดปกติ จึงดำเนินไปใกล้ เห็นมีเด็กหญิงเกิดอยู่ในดอกหมาก พระองค์ทรงรับเด็กหญิงเป็นพระราชธิดาบุญ ธรรม ตั้งพระนามว่า “สร้อยดอกหมาก” จนกระทั่งเจ้าหญิงเจริญพระชนม์ 15 ชันษา ความงามกลายเป็นที่เลื่องลือ พระเจ้าประ ทมสุริยวงศ์แห่งกรุงอินทปัตย์ (กัมพูชา) ทรงทราบจึงแต่งพระราชสาส์นผ่านสุพรรณบัฏทูลขอเจ้าหญิงสร้อยดอกหมากจากพระ เจ้ากรุงจีน ราชทูตนำพระราชสาส์นไปถวายพระเจ้ากรุงจีน พระเจ้าอูติมางทรงรับพระสาส์น และทรงยินดีที่พระเจ้าประทุมสุริ ยวงศ์สวามิภักดิ์ไปเป็นพระอัครมเหสี ทรงโปรดให้พระเจ้าประทุมสุริยวงศ์จัดส่งขบวนสู่ขอให้สมพระเกียรติ แล้วจึงยกพระธิดา ให้ตามราชประเพณี จากนั้นพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์ทรงสั่งจัดเตรียมทัพเรือสำเภาไปยังเมืองจีน พอถึงเมืองจีนพระเจ้าประทุมสุริ ยวงศ์นำเครื่องบรรณาการเข้าถวายพระเจ้ากรุงจีน พระเจ้าอูติมางทรงจัดพิธีอภิเษกสมรสขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ แล้วให้พระเจ้าประ ทมสุริยวงศ์พำนักที่เมืองจีนเป็นเวลา 7 เดือน แต่ไม่นานนักพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์ ทูลขอกลับกรุงอินทปัตย์ ด้วยพระทัยเป็น ห่วงเพราะจากบ้านเมืองมานาน จากนั้นพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์ทรงพาพระนางสร้อยดอกหมากประทับบนสำเภากลับกรุง อินทปัตย์ พระเจ้าประทุมสุริยวงศ์ทรงครองรักกับพระนางสร้อยดอกหมากจนมีพระโอรสและพระธิดาด้วยกันทั้งหมด 7 พระองค์ ได้แก่ พระประทุมกุมาร พระติโลกกุมาร พระสุรินทกุมาร พระอนุชากุมาร พระนางประทุมเทวี พระนางศิริมาลา และ พระนางสุวรรณมณี

จากเรื่องราวในพงศาวดารทั้งสอง พบว่า ตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมากในเอกสารประวัติศาสตร์ มีความแตกต่างกันอยู่ มาก โดยเจ้าแม่สร้อยดอกหมากในพงศาวดารเหนือระบุว่า พระนางสร้อยดอกหมากได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าสายน้ำผึ้งแห่งกรุง ศรีอยุธยา (ไทย) แต่ในคำให้การชาวกรุงเก่าระบุว่า พระนางสร้อยดอกหมากอภิเษกสมรสกับพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์แห่งกรุง อินทปัตย์ (กัมพูชา) ส่วนตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมากในมุขปาฐะอันเป็นกระแสหลักจากการศึกษา พบว่า พงศาวดารเหนือ เล่าตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมากมีวัตถุประสงค์เป็นนิทานสอนใจให้ผู้ฟังไม่ประพฤติดังอย่างเจ้าแม่สร้อยดอกหมากและพระเจ้า สายน้ำผึ้งที่ทำเชิงไม่ยอมอ่อนข้อต่อกัน จนนำไปสู่โศกนาฏกรรม ในพงศาวดารเหนือเรียกว่า “วัดพระนางเอาเชิง” ในนิทานพระ นางสร้อยดอกหมากและพระเจ้าสายน้ำผึ้งเรียกว่า “วัดพระนางเชิง” แล้วเพี้ยนมาเป็น “วัดพันธุเชิง” แต่สำหรับตำบลสำเภาลุ่ม

แล้ว หลังจากพระนางทรงกลั้นพระทัยจนสิ้นพระชนม์ แล้วนำพระศพของพระนางมาประกอบพิธีฝังบางกะจะ ทหารที่ติดตามพระนางมาจากเมืองจันทบุรีมาเจ้จางเรือเพื่อตายตามพระนางสร้อยดอกหมาก ด้วยกระแสน้ำได้พัดสำเภาล่มอีกฝั่งแม่น้ำ ในบริเวณนั้นจึงเรียกว่า “สำเภาล่ม” แต่จากการศึกษาข้อมูลคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ พบว่า ชาวจีนที่ติดตามพระนางมาด้วยเสียใจมาก ต่างพากันเจ้จางเรือจมน้ำตายตามพระนางไปด้วย เจ้แม่สร้อยดอกหมากในมุขปาฐะมีเนื้อเรื่องตรงกับพระนางสร้อยดอกหมากในพงศาวดารเหนือ แสดงให้เห็นว่าพงศาวดารเหนือมีอิทธิพลต่อตำนานเรื่องนี้ที่สุด

รูปแบบและคติความเชื่อสัญลักษณ์มงคลศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก แห่งวัดพนัญเชิงวรวิหาร ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา ศาลเจ้านั้นตั้งอยู่ริมท่าน้ำเจ้าพระยาแห่งวัดพนัญเชิงวรวิหาร ในหมู่ชาวจีนเรียกกันว่า ศาลเจ้าแม่ “อาเนี้ย” ตัวศาลพระนางสร้อยดอกหมากเป็นสถาปัตยกรรมจีน มีป้ายหน้าศาลภาษาจีน เขียนว่า “เป้ยเหียง” ซึ่งถ้าแปลแยกจะได้ความว่า “หญิงสาวผู้โสเภณี” แต่ถ้าแปลรวมจะหมายถึง “พระแม่ผู้เปี่ยมเมตตา” จากการศึกษารูปแบบและคติความเชื่อศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก พบว่า ตัวศาลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนอาคารด้านหน้า เป็นอาคารชั้นเดียว ส่วนตัวศาลด้านหลังเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น ทั้ง 2 ส่วนอาคารมีการตกแต่งลวดลายปูนปั้นสวยงาม มีศิลปกรรมประเภทประติมากรรมลอยตัว ประติมากรรมปูนสูง-ปูนต่ำ จิตรกรรม งานแกะสลักไม้ระบายสี งานลวดลายเครื่องเคลือบดินเผา ซึ่งงานช่างเทคนิคต่าง ๆ นี้อยู่ในรูปแบบของภาพสัญลักษณ์มงคล โดยเป็นงานช่างที่ถูกสร้างขึ้นตามความเชื่อดั้งเดิมในศาสนา “เต๋า” และมีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมและจารีตวัฒนธรรมให้กับผู้คน

สัญลักษณ์มงคลรูปแบบต่าง ๆ จึงกลายเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้จารีตวัฒนธรรมจีนและเป็นสื่อสำคัญในการเผยแพร่ศาสนา “เต๋า” หรือแนวคิดบางอย่างจาก “ขงจื้อ” ด้วย การสร้างศิลปกรรมในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก ได้สืบทอดวิธีการสร้างภาพแบบเล่าเรื่องจากศิลปกรรมจีนในยุคโบราณ โดยใช้ภาพเป็นภาษาเพื่อเล่าเรื่องเกี่ยวกับความดี ความชั่ว จารีตและวัฒนธรรมให้ผู้มองเห็นสามารถรับรู้เรื่องราวได้ง่าย เกิดความรู้สึกลอยตามจนสามารถขัดเกลาความคิด และพฤติกรรมของผู้คนในสังคมองค์ประกอบของภาพ มี 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1. ภาพสัตว์มงคล ได้แก่ มังกร หงส์ กิเลน ค้างคาว ผีเสื้อ เสือ ปลา นกกระเรียน 2. ภาพบุคคล ได้แก่ เซียนและเทพเจ้า นักกวี ทวารบาล เด็ก 3. ภาพธรรมชาติ ได้แก่ อาทิตย เมฆ แม่น้ำ ภูเขาและโขดหิน ต้นไม้ ดอกไม้ ผลไม้ 4. ภาพสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นสัญลักษณ์มงคล ได้แก่ ชุดโต๊ะจีน แจกัน น้ำเต้า อาคาร หนังสือ อาวุธ ผ้าแพร โคมจีนและเหรียญเงิน 5. ภาพลักษณะลวดลาย ได้แก่ ลวดลายคลื่นน้ำ ลายก้าน ลายเรขาคณิต และลวดลายลวดลายประแจจีน โดยในรายละเอียดจากการศึกษารูปแบบและคติความเชื่อ รวมถึงการตีความหมาย ดังนี้

1. ภาพสัตว์มงคล ภาพสัตว์มงคลในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการศึกษาพบว่า มีอยู่ด้วยกัน 9 ชนิด ได้แก่ มังกร หงส์ กิเลน ปีเซียะ ค้างคาว เสือ ผีเสื้อ ปลาและนกกระเรียน ซึ่งภาพสัตว์สัญลักษณ์มงคลที่พบนี้ จะถูกนำไปเป็นส่วนประดับตกแต่งตามสัดส่วนต่าง ๆ ของตัวอาคารทั้งภายนอกและภายใน ความสำคัญขึ้นอยู่กับความหมายเชิงแบบแผนที่ตกทอดกันมาอย่างยาวนานของจีน

2. ภาพบุคคล ภาพบุคคลในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการศึกษา พบว่า มีอยู่ด้วยกัน 4 บุคคล ได้แก่ เซียนและเทพเจ้า นักกวี ทวารบาล เด็ก ซึ่งรูปแบบภาพบุคคลทั้ง 4 รูปแบบนี้ มีการจัดวางอย่างเหมาะสมตามแนวทางและแบบแผนจีนดั้งเดิม สร้างขึ้นให้มีความสอดคล้องกับคติความเชื่อจีนในการใช้ภาพบุคคล โดยเฉพาะเพื่อเป็นสื่อในการปลูกฝังคุณธรรมอันดีงามตามลัทธิขงจื้อและศาสนาเต๋า

3. ภาพธรรมชาติ ภาพธรรมชาติในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการศึกษาพบว่า มีอยู่ด้วยกันหลายจุด ซึ่งภาพแนวธรรมชาติที่พบ ได้แก่ ภาพพระอาทิตย์ เมฆ แม่น้ำ ภูเขาและโขดหิน ต้นไม้ ดอกไม้ ผลไม้ รูปแบบทั้งหมดนี้มีความสวยงามใช้เป็นสัญลักษณ์มงคลของมาช้านานด้วย ภาพวาดธรรมชาติเป็นงานศิลปะจีนดั้งเดิม เรียกว่า “เหวินเหรินฮว่า” องค์ประกอบของภาพโดยทั่วไปมักวาดเป็นภาพภูเขา สายน้ำ นก ดอกไม้นานาพันธุ์อย่างดอกเหมย ดอกโบตั๋น ดอกบัว ผลไม้อย่างแก้วมังกร ลูกท้อ ทับทิม องุ่น ส้ม ลูกพลับ รวมถึงไม้ไผ่ ต้นไม้และก้อนหิน

4. ภาพสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นสัญลักษณ์มงคล ภาพสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นสัญลักษณ์มงคล ในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการศึกษา พบว่า มีอยู่ด้วยกัน 9 ชนิด ได้แก่ ชุดโต๊ะจีน แจกัน น้ำเต้า อาคาร หนังสือ อาวุธ ผ้าแพร โคมจีนและเหรียญเงิน ทั้งหมดเป็นวัตถุเชิงสัญลักษณ์มงคล หรือเป็นสิ่งของที่เกิดขึ้นมาจากการบวนการสร้างความหมายของชาวจีนตั้งแต่ยุคโบราณ เพื่อบันดาลให้เกิดความสุข ความสมหวัง โชคลาภ ความร่ำรวย ความเจริญรุ่งเรือง มีลาภ ยศสรรเสริญ

5. ภาพลักษณะลวดลาย ภาพลักษณะลวดลาย ที่ใช้ในการตกแต่งศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก จากการศึกษา พบว่า มีอยู่ด้วยกัน 4 ลวดลาย ได้แก่ ลวดลายคลื่นน้ำ ลวดลายลายเมฆ ลวดลายเรขาคณิต ลวดลายลวดลายประแจจีน ในสมัยพระเจ้า

हेวินดิงแห่งราชวงศ์ซ่ง สร้างภาชนะแบบเทหล่อโลหะขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องบูชาพระมารดา และลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งเป็นลายเมฆต่อเนื่องกัน ลักษณะและชนิดของลวดลายมี 2 ชนิด ได้แก่ ลวดลายเหมือนจริงและลวดลายที่สร้างขึ้นใหม่

การสร้างสรรคผลงานจิตรกรรม เป็นการสร้างสรรค์ผลงานที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาวิจัยความเป็นมา รูปแบบและคติความเชื่อจากสัญลักษณ์มงคลศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก ซึ่งการศึกษาทั้งทางภาคเอกสาร งานวิจัยและการลงพื้นที่สำรวจในพื้นที่วิจัย ทำให้ได้รับองค์ความรู้ใหม่มากมาย ดังนั้นกระบวนการสร้างสรรค์ครั้งนี้ จึงมีขั้นตอนการสร้างสรรคอย่างเป็นระบบแบบแผน ตั้งแต่ 1. การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากมาใช้ 2. การนำสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากมาใช้และเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์จิตรกรรมในแง่การลดทอนและดัดแปลงรูปทรง 3. การร่างภาพ (Sketch) 4. การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ที่มุ่งเน้นการแสดงออกถึงความงาม ผ่านรูปแบบและการแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ที่สะท้อนถึงคุณค่า สัญลักษณ์อันเป็นมงคลจากศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก และเพื่อสะท้อนถึงความรัก ความศรัทธาจากแนวความคิดปรัชญา “เต๋าและขงจื้อ” ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานของชาวจีนด้วย ผลงานจิตรกรรมจึงโดดเด่น โดยการนำรูปแบบสัญลักษณ์มงคลเก่าแก่มาผสมผสานกับจังหวะของสี เส้น พื้นผิวร่องรอยอันเป็นเทคนิคจิตรกรรมที่ผู้วิจัยได้ทดลองศึกษามา ซึ่งในบทความนี้จะขอนำเสนอขั้นตอนการสร้างสรรคและผลงานจิตรกรรมสมบูรณ์ 2 ผลงานดังนี้

ตารางที่ 1 การนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากมาใช้

รูปแบบและคติความเชื่อ “ภาพสัญลักษณ์มงคลรูปแบบดอกไม้” ที่นำมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์จิตรกรรม

1. ภาพดอกไม้

คติความเชื่อ สัญลักษณ์มงคล “ภาพดอกโบตั๋นและผีเสื้อ” เป็นสัญลักษณ์แห่งความร่ำรวยและความซื่อสัตย์ เป็นตัวแทนของความรักความเมตตา ความสวยงามของผู้หญิง นำมาซึ่งความโชคดีและโชคลาภด้วย

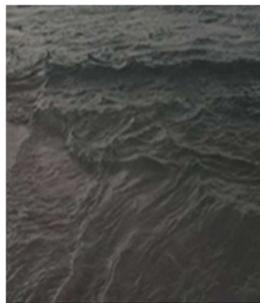
ตารางที่ 2 สัญลักษณ์มงคลและการใช้ภาพจริงในการสร้างสรรค์จิตรกรรม

ภาพข้อมูลจิตรกรรมชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 (ใช้ภาพข้อมูลจริง)

ภาพผลงานศิลปะจีน (ใช้กำหนดโครงสร้างและวางองค์ประกอบ)

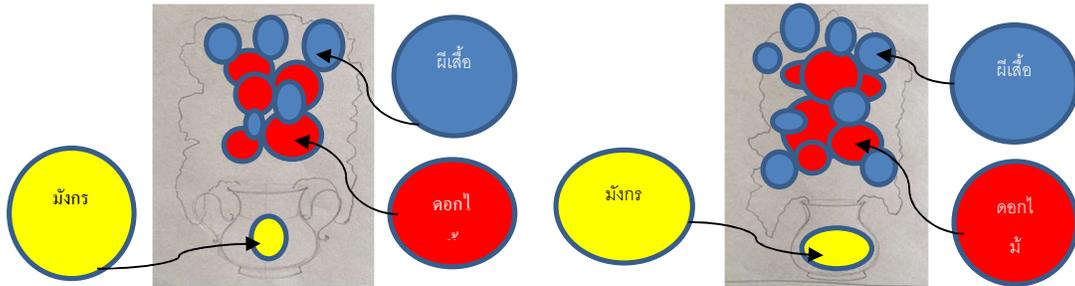

อิทธิพลที่ได้รับจากงานศิลปะจีนในด้านการกำหนดรูปแบบ

ตารางที่ 3 การวางตำแหน่งสัญลักษณ์มงคลในภาพผลงานจิตรกรรมชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2

การวางตำแหน่งสัญลักษณ์มงคลในภาพผลงานจิตรกรรมชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2

ตารางที่ 4 การร่างภาพ (Sketch) จิตรกรรมชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2

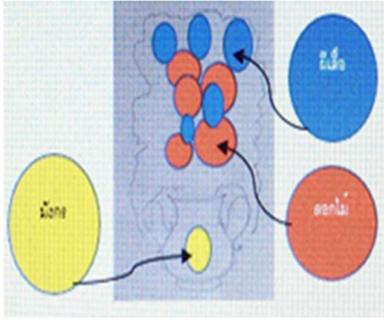
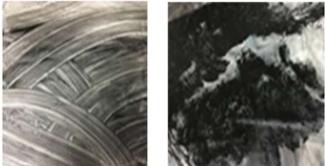
ภาพร่าง (Sketch) จิตรกรรมชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2

ภาพร่าง (Sketch) ผลงานจิตรกรรมชั้นที่ 1

ภาพร่าง (Sketch) ผลงานจิตรกรรมชั้นที่ 2

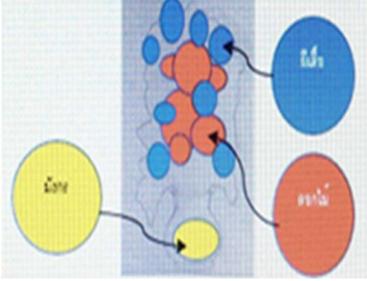
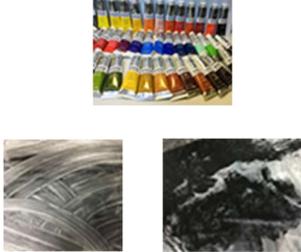
ตารางที่ 5 การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชิ้นที่ 1

การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชิ้นที่ 1		
ภาพร่าง (Sketch)	การวางตำแหน่งสัญลักษณ์มงคลในภาพผลงาน	เทคนิคในผลงานจิตรกรรม
		
การกำหนดโครงสร้างและน้ำหนักของผลงานจิตรกรรมชิ้นที่ 1	ผลงานจิตรกรรมชิ้นที่ 1	

ตารางที่ 6 การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชั้นที่ 2

การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชั้นที่ 2

ภาพร่าง (Sketch)	การวางตำแหน่งสัญลักษณ์มงคลในภาพผลงาน	เทคนิคในผลงานจิตรกรรม
		

การกำหนดโครงสร้างและน้ำหนักของผลงานจิตรกรรมชั้นที่ 2

ผลงานจิตรกรรมชั้นที่ 2

แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2

แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่ 1 และชั้นที่ 2 ภายใต้ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อต้องการแสดงออกถึงความสวยงามและสีสันที่สดใสของดอก “โบตัน” ดอกไม้ชนิดหนึ่งที่ดีว่าเป็นสัญลักษณ์มงคลของชาวจีน ซึ่งพบเห็นได้โดยมากและในวัฒนธรรมจีน มักใช้ดอกโบตันสีสดนี้เพื่อการอวยพรแก่กัน ดอกโบตัน ยังถูกนำไปใช้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญต่าง ๆ ทั้งที่สร้างเป็นลวดลายประดับตกแต่งอาคาร บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ศาลเจ้าจีน โดยเป็นที่นิยมและกลายมาเป็นสัญลักษณ์มงคลอันเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวจีนตราบจนปัจจุบัน ดังนั้น ในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 นี้ ผู้วิจัยจึงใช้ดอกโบตันมานำเสนอเป็นสื่อหลัก ร่วมกับภาพผีเสื้อหลากหลายขนาดและสีสันแสดงอาการโบยบินอย่างอิสระเหนือแจกันดอกโบตัน นอกจากนี้จะเป็นตัวแทนของความสดใสสวยงาม ความเบิกบาน ความมีชีวิตชีวาแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงจิตใจอันเป็นความปรารถนาดี การอวยพรแก่ผู้ชมผลงานให้เกิดความสุข ความประทับใจ การจดจำผลงานจิตรกรรมชั้นนี้ในฐานะของการเป็นผลงานจิตรกรรมที่มีแต่ความจริงใจ ความซื่อตรงและความหวังดีตลอดไป

สรุปผลการวิจัย

สรุปได้ว่า จากการศึกษาความเป็นมาของศาลเจ้าแม่สร้อยดอก วัดพญูเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแห่งนี้ ตั้งอยู่ในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำป่าสักและแม่น้ำเจ้าพระยาจุดบรรจบของแม่น้ำ 2 สาย ที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “บางกระจะ” จากบันทึกในพงศาวดารหลายฉบับ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากว่า ปรากฏศาลเจ้าจีนแห่งนี้อยู่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา โดยปฐมกษัตริย์พระเจ้าอู่ทองในปี พ.ศ.1893 ยานี่เป็นย่านทำการค้าของชาวจีน และหนาแน่นไปด้วยอาคาร ร้านค้า ร้านขายของชาวจีน จึงทำให้เกิดการสร้างศาลเจ้าขึ้นมา 1 ศาลเจ้า โดยเชื่อมโยงกับตำนานรักของเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก (ธิดาพระเจ้ากรุงจีนกับพระเจ้าสาวยน้ำผึ้งกษัตริย์อยุธยา) จากการศึกษาสรุปได้ว่า ตามตำนานหรือบันทึกบางฉบับที่อ้างอิงหรือกล่าวไว้มี 2 ฉบับ ได้แก่ “พงศาวดารชาวเหนือ” และ “ตำนานจากคำให้การชาวกรุงเก่า” ซึ่งทั้งสองตำนานมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะยึดถือกันอย่างไร พระนางสร้อยดอกหมาก ก็ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากต่อการเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นตัวแทนของความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นของชาวจีน และอาณาจักรอยุธยา ศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากก็ถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมจีนที่มีความสวยงาม มีเอกลักษณ์อย่างมาก โดยเฉพาะรูปแบบศิลปกรรมและคติความเชื่อ ที่สะท้อนเรื่องราวอันเกี่ยวข้องกับพระนางสร้อยดอกได้อย่างน่าสนใจในหลายมิติ เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ความเชื่อ ความศรัทธา ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมสำคัญของผู้คนในท้องถิ่น และผู้คนทั่วไปตั้งแต่อดีตตราบจนปัจจุบัน

รูปแบบและคติความเชื่อของสัญลักษณ์มงคลจากการศึกษา สรุปได้ว่า รูปแบบงานศิลปกรรมสัญลักษณ์มงคลจีนในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากมีมากมายหลายรูปแบบด้วยกัน ลักษณะงานศิลปกรรมเป็นการใช้ประดับตกแต่งในส่วนต่าง ๆ ของศาลเจ้าทั้งภายในและภายนอกอาคาร ซึ่งการตกแต่งด้วยภาพหรือลวดลายต่าง ๆ มีการกำหนดตำแหน่งความสำคัญของภาพ และลวดลายให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้องกลมกลืนไปกับเนื้อหา เรื่องราว ความเป็นมา รวมถึงธรรมชาติความเป็นหญิงของเจ้าแม่สร้อยดอกหมากเป็นสำคัญด้วย ซึ่งภาพรวมของการตกแต่งโดดเด่นด้วยรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน การวางตำแหน่งแห่งที่ของสัญลักษณ์มงคลเป็นไปอย่างเหมาะสมถูกต้องตามแบบแผนจีน ลักษณะเชิงช่างสร้างความสวยงาม และความแตกต่างอย่างมากกับศาลเจ้าอื่น ๆ ซึ่งเทคนิคในงานช่างมีมากมายหลากหลายวิธีการ ทั้งงานปูนปั้นลอยตัวระบายนี งานปูนปั้นนูนต่ำระบายนี งานแกะสลักไม้ลงรักปิดทอง งานแกะสลักไม้ระบายนี งานวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง รวมถึงประติมากรรมรูปเทพเจ้าต่าง ๆ ในความเชื่อของชาวจีน

การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมภายใต้การศึกษารื่อง สัญลักษณ์มงคลในศาลเจ้าจีน รูปแบบและคติความเชื่อในครั้งนี้ สรุปได้ว่า การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม โดยกระบวนการการศึกษาข้อมูลอย่างละเอียด ทำให้ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้มากมายที่มีความแตกต่างออกไปจากองค์ความรู้เดิม และการนำข้อมูลที่ได้อ่านทบทวนวิเคราะห์ด้วยแนวคิดทฤษฎี สามารถสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาได้อย่างเป็นระบบแบบแผน โดยเริ่มจากการคัดสรรภาพข้อมูล การร่างภาพ การทดลองเทคนิคบางอย่างทางจิตรกรรม และการกำหนดโครงสร้างผลงาน ซึ่งการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม มุ่งเน้นแสดงออกถึงความงาม ความเป็นเฉพาะตน โดยการนำสัญลักษณ์มงคลมาใช้ให้มีความสำคัญสูงสุดของการเป็นแรงบันดาลใจ เพื่อต่อยอดความคิดการสร้างสรรครูปแบบใหม่ขึ้นมา มากกว่าที่จะเป็นการหยิบยืมรูปแบบดั้งเดิมมาใช้โดยตรง ในผลงานจิตรกรรมเป็นการผสมผสานกันของทัศนธาตุทางศิลปะ จากจังหวะเส้น สี น้ำหนัก พื้นผิวร่องรอย รูปร่างรูปทรงที่สร้างขึ้นใหม่ สามารถสะท้อนเรื่องราวบางอย่างอันเป็นสาระสำคัญในฐานะของการเป็นสิ่งกระตุ้นเตือน และตอกย้ำต่อความเป็นมา การสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจในคุณค่าของงานศิลปกรรมจีนได้ สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญา “เต๋า” และ “ขงจื้อ” ในการเป็นสิ่งแทนความดี ความเจริญรุ่งเรือง ความมั่งคั่ง

และการมีชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุข สุดท้ายนี้หวังเป็นอย่างยิ่งว่ากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมอย่างเป็นระบบแบบแผนเช่นนี้ จะเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญแก่ผู้ศึกษาหรือผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ประเด็นการศึกษาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ศึกษาควรจะได้มีการรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียด โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปกรรมในศาลเจ้าจีน ซึ่งเต็มไปด้วยแง่มุมอันเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและศิลปกรรมจีนที่ปรากฏเป็นองค์ประกอบทั้งหมดในศาลเจ้าจีนยังมีนัยยะที่สำคัญ โดยเฉพาะด้านการเป็นสิ่งมงคล เป็นตัวแทนของความดีงามซึ่งชาวจีนยึดมั่นและเคารพบูชาสืบต่อกันมานับพันปี ดังนั้นการศึกษาข้อมูลความเป็นมาของศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก จึงต้องศึกษาถึงประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประเด็นที่เชื่อมโยงกับกลุ่มชนชาวจีน การตั้งรกราก การทำการค้า รวมถึงประเด็นความสำคัญอันเชื่อมโยงกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในปัจจุบันด้วย

ข้อค้นพบจากการศึกษาความเป็นมา รูปแบบ ความคิดความเชื่อในครั้งนี้ นอกจากจะทำให้ได้ทราบถึงคุณค่า ความหมายในสัญลักษณ์มงคล ข้อมูลการศึกษายังเป็นสิ่งกระตุ้นเตือนสำนักแก่การทวงแค้น อนุรักษ์ศิลปกรรมเก่าแก่ให้คงอยู่สืบไป และสามารถต่อยอดไปสู่การศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ได้อีกมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านรูปแบบ ความคิดความเชื่อที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์มงคลจีน นอกจากจะเป็นแรงบันดาลใจแก่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ แล้ว ยังสามารถนำรูปแบบ สีเส้น หรือลักษณะบางอย่างที่สวยงามของสัญลักษณ์มงคล ไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานด้านการออกแบบ หรือสร้างผลิตภัณฑ์บางอย่างอันเป็นสิ่งสะท้อนเอกลักษณ์สำคัญของศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก และชุมชนได้

ข้อเสนอแนะในการสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผู้สร้างสรรค์จะต้องมีการกำหนดแผนงาน กำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดขอบเขต รวมถึงการใช้แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อการวิเคราะห์ทบทวน โดยทั้งหมดจะมีผลทำให้ผลงานศิลปะนั้นมีความสมบูรณ์แปลกใหม่ และผลงานศิลปะจะไม่ซ้ำอยู่กับรูปแบบผลงานเดิม โดยผลสัมฤทธิ์จากการศึกษาวิจัยสัญลักษณ์มงคลศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากในครั้งนี้ นอกจากสามารถนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ยังสามารถที่จะทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาสร้างสรรค์ในประเด็นดังกล่าวนี้ ได้เกิดแนวความคิด ความบันดาลใจต่อไปในการศึกษาสร้างสรรค์จากแง่มุมอื่น ๆ ที่แตกต่างออกไปได้

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2534). คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารหอหลวง. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เกษียร เตชะพีระ. (2537). แลลอลลายมังกร. กรุงเทพฯ : คปไฟ.

จินตพร จันทร์แดงผล. (2562). มังกร ศาลเจ้าและความเป็นจีน (เมื่อศาลเจ้าไม่ได้มีแค่เทพเจ้า). กรุงเทพฯ : วารสารสาระดี.

ด้วน ลีเซิง และคณะ. (2543). ความเป็นมาของวัดจีนและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา.

สมบุญ สุธาจารย์. (2530). ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภัทรา โยธินศิริกุล. (2561). สิริมงคลจีนกับความเชื่อตามศาสตร์ฮวงจุ้ยของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนเยาวราช. พะเยา : สาขาภาษาจีน คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยพะเยา.